

**JUDASZ NIE ZDRADZIŁ (W TYM CELU),
„ABY SIĘ SPEŁNIŁO PISMO”.
SPÓJNIK *HINA* RACZEJ *CONSECUTIVUM* NIŻ *FINALIS* W J 17,12**

Słowa kluczowe: Judasz, predestynacja, świadomy i wolny wybór, zdanie celowe, zdanie skutkowe, grecki spójnik *hina*

Keywords: Judas, predestination, conscious and free choice, purposeful sentence, consecutive sentence, Greek conjunction *hina*

Schlüsselwörter: Judas, Prädestination, bewusste und freie Wahl, zielgerichteter Satz, konsekutiv Satz (Wirkungssatz), griechische Konjunktion *hina*

Osoba Judasza i jego miejsce w historii zbawienia intrygują nie tylko egzegetów, lecz także wiele osób niezajmujących się naukowo Pismem Świętym. Wśród licznych pytań, jakie mogą się rodzić, jest kwestia świadomości (lub jej braku) u tego dramatycznego ucznia: czy Judasz wiedział, że wydaje swego Mistrza w ręce oprawców? W opublikowanym niedawno artykule¹ poruszyliśmy to zagadnienie, analizując zwłaszcza dialog mający miejsce w Wieczerniku, opowiedziany przez św. Mateusza. Tylko w tej Ewangelii Iskariota zapytał Jezusa (niemal identycznie, jak uczynili to pozostali apostołowie): „chyba nie ja, Rabbi?” (por. Mt 26,22c.25b), sugerując własną nieświadomość co do tego, że to on właśnie w tym czasie podejmuje się niegodziwego działania. Wykazaliśmy, że uczeń ten usiłował wprowadzić współbiesiadników w błąd, udając, iż nie wie, o czym mowa, gdy Chrystus zapowiada zdradę (Mt 26,21). Judasz zadawszy pytanie retoryczne z kategorii *interrogatio/ἐρώτημα*, zdołał osiągnąć zamierzony efekt w pozostałych uczniach Jezusa (por. J 13,28-29). Sam Mistrz jednak wiedział wszystko o niecnym zamiarach Iskarioty (Mt 26,25c). Retoryka pomogła rozwiązać trudność wywołaną u czytelników Ewangelii (pozorną) sprzecznością zachodzącą między danymi gramatycznymi² a logiką narracyjną w Mt 26,14-16.20-25³. *Judasz działał zatem w pełni świadomie.*

* Ks. dr Zbigniew Grochowski – adiunkt w Katedrze Egzegezy Nowego Testamentu Wydziału Teologii UKSW w Warszawie, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1785-5684>, e-mail: zbigniew.grochowski@gmail.com.

¹ Z. Grochowski, *The Feigned Ignorance of Judas. Rhetorical Question from the Category interrogatio/ἐρώτημα in Matt 26:25*, „*Verbum Vitae*” 40/4(2022), s. 1035–1054.

² Rola partykuły μήτι w Mt 26,22.25.

³ Zob. zwłaszcza czasownik παραδίδομι (przekazać, wydać, zdradzić) w Mt 26,15.16.21.

Ale czy *dobrowolnie*? Czy inne dane ewangeliczne – a zwłaszcza przywołany w niniejszym studium tekst J 17,12 – nie sugerują, iż nielojalna działalność Iskarioty powodowana była jakimś Bożym wpływem na jego decyzje? Czy powszechna interpretacja, że Judasz stał się „synem zatracenia, ABY się spełniło Pismo”, nie informuje o jakiejś formie predestynacji tego ucznia do aktywności mającej ostatecznie na celu wydanie Jezusa w ręce oprawców?

Temu zagadnieniu poświęcony będzie niniejszy artykuł. W pierwszej kolejności zostanie poddany analizie grecki spójnik *ἵνα* (*hina*), obecny m.in. w J 17,12, wraz z funkcjami, jakie pełni on w całej czwartej Ewangelii (i szerzej – w NT). Następnie zastanowimy się, czy można przypisać temu słowu rolę zainicjowania raczej zdania skutkowego niż celowego w J 17,12. Działaniem pomocniczym dla zaproponowania tej hipotezy oraz wyjaśnienia, co tak naprawdę oznacza „spełnienie się Pisma”, będzie przywołanie perykopy Dz 1,15-26 (a zwłaszcza wersetu 20, cytującego Ps 69[68],26 i Ps 109[108],8), ilustrującej żydowskie podejście do interpretacji powiązanych ze sobą tekstów. Polega ono na dość swobodnym operowaniu przytaczanymi fragmentami i elastycznym/luźnym komentowaniu ich treści. Może się zatem okazać, że utrwalony w świadomości wielu osób pogląd o konieczności wydania Jezusa przez Judasza wymaga korekty. W końcu trudno jest przypisać Jezusowi z jednej strony powołanie Iskarioty na bycie „zdrajcą” i „synem zatracenia” (skoro taka miałaby być wola Boża, wyrażona w Piśmie Świętym), a z drugiej – zmartwienie o los ucznia, który lepiej aby się nie narodził, niż żeby miał wydać Syna Człowieczego (Mt 26,24). Taka niespójność (czy – żeby nie powiedzieć dosadniej – „schizofrenia”) jest przecież niemożliwa do zaistnienia w Bożym umyśle. Ale jak to wyjaśnić, powołując się na Biblię stanowiącą Boże Objawienie oraz na reguły gramatyczne języka greckiego, w którym został napisany Nowy Testament⁴?

1. SPÓJNIK *HINA* W NOWYM TESTAMENCIE

Kluczowy dla prawidłowej interpretacji J 17,12 spójnik *ἵνα* pełni w NT kilka funkcji.

a) Jego podstawowym zadaniem jest wprowadzanie zdania *celowego* pozytywnego. Tłumaczy się go wówczas jako „aby”. Oprócz *hina* rolę tę pełnią także *hopōs*, *hōs* oraz *hōste*, aczkolwiek *hina* używany jest najczęściej w tym znaczeniu⁵. Ksiądz prof. Andrzej Piwowar, do którego gramatyki odwołujemy się w pierwszej kolejności, ilustruje tę definicję kilkoma przykładami (np. J 5,34: „... to mówię, [ἵνα] żebyście wy zostali zbawieni”), dodając w tym samym paragrafie, że „ἵνα [*finalis*] może wprowadzać także dopełnienie czasowników, które na ogół domagają się bezokolicznika” (np. Mt 26,4: „Naradzili się, [ἵνα] żeby podstępnie pochwyć Jezusa i zabić”; Łk 6,31) lub że „ἵνα może zastępować niekiedy zaimek względny” (np. Mk 4,12.22; Mt 10,26;

⁴ W toku badań intencjonalnie zostaną pominięte teksty typu „Judasz, który MIAŁ Go wydać” (por. np. Mt 26,25; J 6,71; 12,4; 13,27; Biblia Tysiąclecia, V wyd.). Materiał ten pozostawiony jest na osobne opracowanie.

⁵ Por. A. Piwowar, *Składnia języka greckiego Nowego Testamentu*, Materiały pomocnicze do wykładów z bibliistyki 13, Lublin 2017, s. 539 (§ 531).

Łk 8,17; J 5,7: „Panie, nie mam człowieka, [ἵνα] aby/który by, kiedy poruszy się woda, rzucił mnie do sadzawki”).

b) *Hina* przynależy także do spójników zdań podrzędnych *skutkowych* (*consecutivum*). „Wyrażają one wynik – rezultat czynności wyrażonej w zdaniu nadrzędnym”. Wprawdzie częściej jest tu mowa o *hōste*, *hōs* i *hoti* (tak że; że; toteż), ale jednak – choć „znacznie rzadziej – w zdaniach skutkowych występuje [także] ἵνα”⁶. Doskonałym przykładem takiego użycia *hina* jest J 9,2: „Rabbi, kto zgrzeszył: on czy jego rodzice, [ἵνα] że urodził się ślepy?”. Trudno wyobrazić sobie, że rodzice zgrzeszyli, ABY ich dziecko urodziło się niewidome; można było raczej przypuszczać, że kalectwo syna jest *skutkiem* ich grzechu. (Rozwój zdarzeń opowiedzianych w J 9 pokazuje, że również ten pogląd, wyrażony przez apostołów, został skorygowany przez Jezusa⁷.)

c) Twierdzi się, że oprócz *kai*, *gar*, *hoti* oraz (rzadko) *de* i *ei* również *hina* może przybierać walor *epexegeticum*, czyli być spójnikiem *wyjaśniającym*, tłumaczonym jako „że” (np. Łk 7,6; 1 Kor 9,18; Dz 17,15; 2 J 6 czy zwłaszcza przykład zaczerpnięty z czwartej Ewangelii J 17,3: „To zaś jest życie wieczne, [ἵνα] tzn./mianowicie/żeby poznali Ciebie...”)⁸. Powołując się na D.B. Wallace’a, polski autor sygnalizuje, że w tym ostatnim przykładzie *hina* wprowadza apozycję.

d) *Hina* – obok *hopōs*, *hoti* i *hōs* – bywa też spójnikiem *dopełnieniowym*. „Występują one po czasownikach wyrażających: mówienie, myślenie, wiarę, wiedzę, widzenie, słyszenie itp.” i tłumaczy się je jako „że, ponieważ, żeby”, np. Mt 12,16: „Upomniał ich, [ἵνα] żeby nie uczynili Go jawnym” – „ἵνα nie wprowadza tu zdania celowego, lecz wyraża zawartość – mówi, czego dotyczyło upomnienie, o którym jest mowa w tym wersecie”⁹.

⁶ A. Piwowar, *Składnia języka greckiego Nowego Testamentu*, s. 541 (§ 532). Polski egzegeta dodatkowo cytuje tamże, w przypisie 38: H.P.V. Nunn, *A Short Syntax of New Testament Greek*, Cambridge 1912, s. 100: „The exact force of a clause introduced by ἵνα must be inferred from the context, and not from the form of the clause”.

⁷ Zaskakująco – i chyba w sposób odosobniony – *hina* w J 9,2 jako *finalis* traktuje E.A. Abbott, *Johannine Grammar*, London 1906, s. 117 (§ 2098) – zgodnie zresztą z ogólną tendencją swojej gramatyki, w której niemal wszystkie *hina* w czwartej Ewangelii traktuje jako celowe (§ 2093), a tylko wyjątkowo niektóre z nich jako wprowadzające *appositivum* (§ 2094–2096) – dodając/uzasadniając, że kolejny werset (J 9,3) zawiera dalszy motyw celowy: „«Rabbi, who sinned, this [man] or his parents, in order that he might be born blind?» is answered by Jesus in language that does not deny *purpose* but calls attention to an *ulterior purpose*: «Neither did this [man] sin, nor his parents, but [it came to pass] in order that the works of God might be manifested in him»” (emfaza oryginalna). Błąd Abbotta polega na tym, że – choć o ślepotcie tego człowieka rzeczywiście można (i trzeba) powiedzieć, iż zaistniała ona, „aby...” – to jednak trudno przyznać rację stwierdzeniu, że ktokolwiek „zgrzeszył, aby...”.

⁸ A. Piwowar, *Składnia języka greckiego Nowego Testamentu*, s. 528–531 (§ 523).

⁹ Tamże, s. 544–546 (§ 534). Przytaczając definicje spójnika *ina* powołujemy się na wybitną polską gramatykę składni greki NT, świadomi, że podobne treści podają także inne znane powszechnie dzieła autorów, głównie obcojęzycznych, por.: F.W. Gingrich, *Shorter Lexicon of the Greek New Testament*, Chicago–London 1983 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10: *ina* = § 3211]; B.M. Newman, Jr., *A Concise Greek-English Dictionary of the New Testament*, Stuttgart 1993 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10: *ina* = § 3065]; R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa 1995, s. 298 (§ 2432); F. Blass, A. Debrunner,

Podsumowując: główną funkcją *ἵνα* jest wprowadzanie zdania celowego/*finalis*/ „... ABY...”, choć istnieją także inne możliwości użycia tego spójnika. Fakt ten otwiera pole do dyskusji oraz inspiruje do poszukiwania innych rozwiązań, zwłaszcza w tak ważnym „strategicznie” miejscu, jak J 17,12, którego błędna interpretacja może być dość brzemienne w skutki. Po przedstawieniu kilku znaczeń spójnika *ἵνα* możemy doprecyzować problem badawczy: Czy czytelnik czwartej Ewangelii musi przyjąć propozycje podane przez większość przekładów i iść za utartym powszechnie poglądem, sugerującym pierwsze, podstawowe znaczenie *hina*, czy też możliwe jest użycie *ἵνα* w J 17,12 w innej funkcji niż *finalis*?

2. SPÓJNIK *HINA* W EWANGELII WEDŁUG ŚW. JANA

Reguły gramatyczne greki *koinē* – które zasady i tak już odbiegły (w mniejszym lub większym stopniu) od klasycznego języka greckiego – to jedno, a sposób ich aplikowania przez autorów poszczególnych ksiąg biblijnych – to drugie. Każdy z ewangelistów czy też autorów nowotestamentowych listów często stosuje własny (niejako) system gramatyczny, co obliuguje egzegetów do zapoznania się także z jego definicjami i (dopiero wtedy) podjęcia próby interpretacji tekstów pochodzących od konkretnych pisarzy.

„W Pismach Janowych *ἵνα* występuje ze szczególną częstotliwością (w Ewangelii 145 razy, w Listach 26 razy [w Apokalipsie 42 razy]) [...] W odróżnieniu od Łk, J nie przepada za równoważnymi konstrukcjami z infinitywem; aby wyrazić cel, używa niemal wyłącznie *ἵνα*”¹⁰. Ale w Ewangelii Janowej występują także *hina* o innym znaczeniu: 1) *skutkowe* (według P. Lampego: J 3,21; 4,36; 5,20 [na pewno]; 6,7; 9,2 [na pewno]; 12,38.40; 16,24); 2) *imperatywne* (według autora: J 11,15; 12,7.35; 14,31; 17,21b.23a.26 itd.); 3) *dopełnieniowe* (wg Lampego: J 8,56; 12,7; 13,2; 17,21); 4) jako spójnik wprowadzający zdanie stanowiące podmiot czasownika *συμφέρει* (J 11,50; 16,7) lub będące dopełnieniem przymiotnika *ἄξιός* (1,27); czy wreszcie

Grammatica del Greco del Nuovo Testamento, Brescia 1997, s. 445 (§ 369); J.H. Thayer, *A Greek-English Lexicon of the New Testament Being Grimm's Wilke's Clavis Novi Testamenti*, Cambridge 1885; Grand Rapids 1999 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10: *ἵνα* = § 2582]; W. Bauer, F.W. Danker, W.F. Arndt, F.W. Gingrich, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago–London 2000 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10: *ἵνα* = § 3715]; B. Friberg, T. Friberg, N.F. Miller, *Analytical Lexicon of the Greek New Testament*, Grand Rapids 2000 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10: *ἵνα* = § 14145]; P. Lampe, *ἵνα hina*, w: *Dizionario Esegético del Nuovo Testamento*, t. 1, red. H. Balz, G. Schneider, Brescia 2004, kol. 1739–1740; N. Turner, *A Grammar of New Testament Greek. Syntax*, t. 3, London–New York 2005, s. 100–104, 128.

¹⁰ P. Lampe, *ἵνα hina*, kol. 1742–1743.[1745] (por. Mt – 39; Mk – 64; Łk – 46; tamże, kol. 1740–1741). Autor, zaznaczywszy w kol. 1743, iż w czwartej Ewangelii występuje „circa 105” przypadków *hina* o charakterze celowym (z owych 145), daje sygnał, że ustalenie precyzyjnej liczby *ἵνα finalis* nie jest łatwe i tym samym nie każdy przypadek jest jednoznaczny. Wprawdzie dane zaczerpnięte z innego cenionego narzędzia, jakim jest dzieło: R. Morgenthaler, *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes*, Zürich 1982, różnią się nieco od tutaj sugerowanych (Mt – 41; Mk – 65; Łk – 46; J – 147; 1-2-3 J – 27; Ap – 44; tamże, s. 107), to jednak obydwa źródła potwierdzają predylekcję czwartej ewangelisty do spójnika *ἵνα*.

5) *hina* o walorze *wyjaśniającym* (wg cytowanego autora – 27 razy, np. J 2,25; 4,34; 6,29.39.40; 11,57; 12,23; 13,1.34; 15,8.12.13.17; 16,2.32; 17,3; 18,39)¹¹.

Jeśli chodzi o najbardziej intrygujące nas (ze względu na J 17,12) – i jednocześnie podstawowe – znaczenie *hina* jako *finalis* (celowe), zauważamy pewną niekonsekwencję u autora hasła *ĩva* w monumentalnym, kilkunastotomowym dziele *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* (wersja włoska: *Grande Lessico del Nuovo Testamento*). Otóż E. Stauffer dzieli analizowane przez siebie teksty na dwie grupy, w zależności od zaznaczonego w nich aspektu (i tym samym przypisuje spójnikowi *hina* co najmniej dwie role, jakie przybiera on w ramach swej funkcji *finalis*). A mianowicie gdy mówi o fragmentach o naturze „teologicznej”, autor akcentuje ideę Bożego *przeznaczenia*, wyrażającego się nawet w wywoływaniu w ludziach postawy niewiary/niewierności itp.¹² Czynnione jest to – według Stauffera – nie tyle w celu występowania przeciw człowiekowi, ile aby podkreślić ideę uwielbienia Boga, oferującego grzesznikom swe zbawienie, czyli usprawiedliwiającego ich aktem darmo danej łaski¹³. Gdy natomiast egzegeta przywołuje teksty o charakterze „etycznym” i mówi o Bożym wezwaniu ludzi do czynienia dobra, to już wyraźniej[j] podkreśla konieczność świadomej i dobrowolnej odpowiedzi człowieka na Boże *ĩva*¹⁴.

Naszym zdaniem podobnie należałoby podejść do interpretacji tekstów z pierwszej grupy, czyli tych „teologicznych (dogmatycznych z zakresu tematu zbawienia)”, zawierających *ĩva*. Bo dlaczego Pan Bóg miałby szanować ludzką wolę tylko w aspekcie „moralnego” wezwania do czynienia dobra, podczas gdy do osiągnięcia swych celów soteriologicznych miałby „zmuszać” ludzi do czynienia zła? Przecież wywieranie na kimś presji, aby postępował dobrze – choć również niełatwe do zaprobowania – byłoby już nieco bardziej akceptowalne. W niniejszym studium cały czas zastanawiamy się, czy *ĩva* w J 17,12 koniecznie musi być interpretowane jako *finalis*, a osoba Judasza – jako *przeznaczona* Bożą decyzją do bycia „synem zatracenia/zdrajcą”, który wydał Jezusa na mękę i śmierć.

Jako że J 17,12 nie spełnia kryteriów, według których *ĩva* mogłoby wprowadzać zdanie imperatywne, dopełnieniowe czy wyjaśniające, pozostaje – oprócz powszechnie przyjmowanego znaczenia celowego – przeanalizowanie go pod względem moż-

¹¹ P. Lampe, *ĩva hina*, kol. 1743–1744.

¹² E. Stauffer, *ĩva*, w: *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, t. IV, Brescia 1968, kol. 1023–1024: „... secondo la decisione della predestinazione divina [v]anno perciò intese in senso finale le proposizioni con *ĩva* che riguardano [...] anche l'incredulità”. Tu, w przypisie 45, sugerowany jest m.in. J 17,12, obok J 9,39; 12,38.40.

¹³ E. Stauffer, *ĩva*, kol. 1029–1030: „La giustificazione per la sola fede, la salvezza del mondo, la rivelazione che Dio fa di sé [...] Dio, infatti, non combatte l'uomo, ma soltanto il suo auto-glorificarsi; ma là dove questa auto-glorificazione è sconfitta e l'onore di Dio restaurato, ossia nella giustificazione, ivi è σωτηρία”.

¹⁴ E. Stauffer, *ĩva*, kol. 1035–1036: „Ma l'essere così destinati a raggiungere una certa mèta non implica una concezione fatalistica del destino. La predestinazione si rivolge piuttosto alla volontà dell'uomo. Ma, a sua volta, questo orientamento della volontà non significa che essa venga deterministicamente vincolata, bensì spinta a un atteggiamento cosciente. Dio vuole la volontà dell'uomo: ciò che egli si propone di condurre al conseguimento dei suoi scopi è appunto la volontà umana, non già un veicolo inerte. La volontà di Dio suscita la volontà dell'uomo rivolgendole una chiamata e la libera nel prenderne possesso [...] [O]pera e parola di Dio [...] è rivolta alla volontà dell'uomo e ne suscita l'azione [...] Ef 2,8–10”.

liwości posiadania waloru skutkowego. Wpierw warto przywołać te teksty Janowe, które w sposób niewątpliwy zawierają spójnik *hina consecutivum*. Wskazane już zostały wersety – z J 9,2 na czele – jako posiadające takie iva^{15} . Wydaje się, że do tej grupy można byłoby dołączyć – z mniejszym lub większym przekonaniem – także inne teksty, do których prowadzą następujące referencje biblijne¹⁶:

J 1,7 (2x); 3,15.16.17b.20.21; 4,15.36; 5,14.20.23.34.40; 6,5.7.12.15.28.30.50; 7,3.23; 8,6; 9,2.36.39; 10,17.38; 11,4.11.16.19.31.37.42; 12,23.38.38.40.46; 13,1.2.15.18.19; 14,3.13.16.29; 15,2.11.25; 16,4.24.32.33; 17,1.2.11.12.13.15.19.21c.22.23b.24.26; 18,9.32.36.37; 19,4.24.28.35.36; 20,31.

Przedstawiona tu propozycja zawiera ponad połowę, bo aż ok. 80 (ze 145) przykładów miejsc, w których występuje spójnik *iva* mogący przybierać walor skutkowy. Zapewne niejeden z nich – zgodnie z intencją autora natchnionego – pełni[ł] funkcję wprowadzania raczej zdania celowego. Ale jako że współczesny czytelnik nie ma wglądu w umysł starożytnego pisarza (*intentio auctoris*), pozostaje – opierając się na regułach gramatycznych, na logice narracyjnej, na zasadzie niesprzeczności objawionych prawd teologicznych czy też wreszcie na własnej intuicji – próbować odkryć *intentio operis*. Stąd możliwość zidentyfikowania większej liczby *iva* pełniącego (lub co najmniej mogącego pełnić) funkcję *consecutivum*. Tu też jest nadzieja, że z jak największą częstotliwością w sposób zgodny spotkają się ze sobą: *intentio auctoris*, *intentio operis* i *intentio lectoris*.

3. SPÓJNIK *HINA* W J 17,12

Wśród owych, wymienionych powyżej, ok. 80 przypadków zaproponowanych *hina consecutivum* w czwartej Ewangelii, znajduje się werseł J 17,12. Zaznaczono już we wstępie niniejszego opracowania, że interesujący nas spójnik traktowany jest w tym miejscu przez większość tłumaczeń biblijnych jednak jako *finalis*, wprowadzający zdanie *celowe* po słowach Jezusa: „... ustrzegłem ich, a nikt z nich nie zginął z wyjątkiem syna zatracenia...”. Poniższa tabela zbiera najpopularniejsze przekłady Pisma Świętego i przytacza obecne w nich brzmienie zakończenia wersetu J 17,12:

PRZEKLADY (polskie i obcojęzyczne; wyjaśnienie skrótów w Bibliografii)	TLUMACZENIE zakończenia w. J 17,12
Biblia Wujka	„... żeby się Pismo spełniło”
Biblia Brytyjska	„... by się wypełniło Pismo”
Biblia Świadków Jehowy	„... żeby się spełniło Pismo”

¹⁵ Por. propozycja P. Lampego: J 3,21; 4,36; 5,20; 6,7; 9,2; 12,38.40; 16,24.

¹⁶ Niektóre z podanych tu przykładów mogą przybierać walor celowy, ale jednocześnie ich znaczenie co najmniej nie kłóci się z możliwością pełnienia funkcji *consecutivum*, jak np. – poczynając od pierwszego z brzegu – J 1,7: „[Jan] przyszedł na świadectwo, [iva] aby zaświadczyć/[i] w konsekwencji zaświadczył?”. W tym przypadku jedno nie wyklucza drugiego.

Biblia Tysiąclecia wyd. I–V	I – „... aby się Pismo spełniło” III popr. – „... aby się spełniło Pismo” V – „... aby się wypełniło Pismo”
Biblia Gedeonitów	„... by się wypełniło Pismo”
Biblia Paulistów	„... aby wypełniło się Pismo”
Biblia Ekumeniczna	„... aby się wypełniło Pismo”
Biblia Gdańska	„... żeby się wypełniło Pismo”
Tzw. Przekład Dosłowny	„... aby się wypełniło Pismo”
Wulgata	„... ut Scriptura impleatur”
Luther Bibel	„... das die Schrift erfüllet würde”
Einheitsübersetzung	„... damit sich die Schrift erfüllt”
Herder Bibel	„... damit sich die Schrift erfüllt”
King James Version	„... that the Scripture might be fulfilled”
The New American Standard Bible	„... that the Scripture might be fulfilled”
New Jerusalem Bible	„... and this was to fulfil the Scriptures”
The New English Translation Bible	„... so that the scripture could be fulfilled”
CEI	„... perché si compisse la Scrittura”
TOB	„... en sorte que l'Écriture soit accomplie”

Również przykładowe dzieła egzegetów potrafią iść w tym kierunku ze swą interpretacją J 17,12:

M. Hengel, <i>La questione giovannea</i> , Brescia 1998, s. 144	„... Gesù spiega in termini predestinazionistici [...] anche l'apostasia di Giuda”
R. Bultmann, <i>The Gospel of John. A Commentary</i> , Philadelphia 1971, s. 504	„... except the one who was so destined”
G.E. Beasley-Murray, <i>John</i> , Word Biblical Comemntary vol 36, Waco 1987, s. 299	„His destiny is to fulfil the scripture”
K. Quast, <i>Reading the Gospel of John. An Introduction</i> , New York 1991, s. 115	„Judas was destined to perish as part of the saving plan”
C.S. Keener, <i>The Gospel of John. A Commentary</i> , Peabody 2003, s. 1057, 1059	„... the one destined to be lost (17:12) [...] Scripture cannot be broken. The necessity of a betrayer might be inferred simply from Scripture [...] cited in 13:18 about the betrayer”

A.J. Köstenberger, <i>John</i> , Baker Exegetical Commentary on the New Testament 4, Grand Rapids 2004, s. 494	„... «Son of destruction» could refer either to Judas' character or to his destiny”
J.C. Elowsky (red.), <i>John 11-21</i> , Downers Grove 2007, s. 247	„Augustine: The betrayer of Christ was called the son of perdition, as foreordained to perdition, according to the Scripture, where it is specially prophesied of him in Psalm 109 (<i>Tractates on the Gospel of John 107.7</i>)”
J.R. Michaels, <i>The Gospel of John</i> , Grand Rapids–Cambridge 2010, s. 869	„there is a grim finality in this Gospel to being «lost» [...] «son of destruction» who is in fact «lost» (... the one destined to be lost)”
F. Martin, W.M. Wright IV, <i>Ewangelia według św. Jana. Katolicki komentarz do Pisma Świętego</i> , Poznań 2020, s. 307	„Odejście Judasza [...] nastąpiło po to, by spełnił się plan Boży, dany w Piśmie (zob. 13,18)”

Jednak należy zauważyć, że istnieją także przekłady, choć nieliczne, traktujące spójnik *hina* jako *consecutivum*:

PRZEKŁADY (polskie; wyjaśnienie skrótów w Bibliografii)	TŁUMACZENIE zakończenia w. J 17,12
Biblia Poznańska	„... oprócz syna zatracenia. Tak wypełniło się Pismo”
Biblia Warszawsko-Praska	„... oprócz syna zatracenia, przez którego wypełniło się Pismo”
Biblia Nowe Przymierze	„... oprócz syna zatracenia, zgodnie z zapowiedzią Pisma”
Nowy Przekład Dynamiczny ¹⁷	„... z wyjątkiem owego syna zatracenia, którego postawę serca przewidziałeś i zapowiedziałeś w Pismach”

¹⁷ Wprawdzie przekład ten spotkał się z surową krytyką ze strony egzegetów, reprezentujących różne wyznania chrześcijańskie (por. M. Małyga, R. Pietkiewicz, M. Rosik, M. Rucki, M. Szela-Badzińska, K. Wojciechowska, D. Tomczyk, *Nowy Przekład Dynamiczny. Na ile nowy? Czy rzeczywiście przekład? W jakim sensie dynamiczny?*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 31/1[2023], s. 189–261), ale przywołujemy go, gdyż stanowi przykład ciekawego, aczkolwiek dość kreatywnego potraktowania *hina* w J 17,12 jako spójnik *consecutivum*.

Również nieden komentarz wyjaśnia intrygujący nas problem w podobny sposób:

R.E. Brown, <i>The Gospel according to John (I-XII)</i> , New York 1966, s. 484–485	„... the explanation must be understood in the hermeneutic mentality of NT times. The concept that...” (<i>ciąg dalszy w przypisie</i>) ¹⁸
F. Godet, <i>Commentary on the Gospel of St. John with a Critical Introduction</i> , vol. 3, Edinburgh 1880, s. 205	„As for Judas, he had freely played the part which prophecy had beforehand marked out”
M.J. Lagrange, <i>Évangile selon Saint Jean</i> , Paris 1927, s. 446	„[fils de perdition] par choix et non pas par nature”
F.M. Braun, <i>Évangile selon saint Jean</i> , Paris 1935, s. 449	„Librement Judas trahit son Maître et Dieu fait server cette trahison à la redemption de l’humanité”
P.T. Butler, <i>The Gospel of John</i> , vol. 2, Joplin 1965, s. 333	„The title «son of perishing» was not a title given to Judas by foreordination of predestination apart from his own choosing but one which described the very nature of Judas’ own willful determination to remain a thief and traitor”
L. Morris, <i>The Gospel according to John. Revised Edition</i> , Grand Rapids 1995, s. 654–655	„[the phrase ὁ υἱὸς τῆς ἀπολείας] points to character rather than destiny. The expression means that he was characterized by «lostness», not that he was predestined to be «lost”
H.N. Ridderbos, <i>The Gospel of John. A Theological Commentary</i> , Grand Rapids 1997, s. 553	„«That the Scripture might be fulfilled» is not meant in a deterministic sense as making what was once predicted and decided in the name of God necessary”
K. Romaniuk, A. Jankowski, L. Stachowiak, <i>Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu</i> , t. 1, Poznań–Kraków 1999, s. 553 (komentarz do J 17,12)	„Jeżeli jeden z nich okazał się głuchy na wołanie Boże i odpowiedział na nie zdradą, nie było to ani jakieś fatum, ani nieprzewidziana utrata. Zresztą Jezus strzegł swoich uczniów w imieniu Ojca, a więc bezwzględnie skutecznie przeciwstawiał swoje światło destruktywnym wpływom świata”
J. Mateos, J. Barreto, <i>Il Vangelo di Giovanni. Analisi linguistica e commento esegetico</i> , Assisi 2000, s. 676	„... Gesù ha rispettato la sua libertà [...] ma Giuda è stato incapace di risposta. Rifiutando la vita che Gesù gli offre, perde se stesso”

¹⁸ „... people had to disbelieve („could not believe” in 12:39) Jesus’ word and deed because the OT said they would disbelieve must not be understood on a psychological plane. This is an explanation on the plane of salvific history. It does not destroy human freedom, for 12:42 makes it quite clear that men were free to accept Jesus. John’s summation is not a statement of determinism but an implicit appeal to believe”.

<p>U.C. von Wahlde, <i>Judas, the Son of Perdition, and the Fulfillment of Scripture in John 17:12</i>, w: <i>The New Testament and Early Christian Literature in Greco-Roman Context. Studies in Honor of David E. Aune</i>, red. J. Fotopoulos, Leiden Brill 2006, s. 178</p>	<p>„[Judas] did not keep the word of God and so was not protected from destruction”</p>
<p>X. Léon-Dufour, <i>Lettura dell’Evangelo secondo Giovanni</i>, Milano 2007, s. 984 (komentarz do J 17,12)</p>	<p>„... il senso consecutivo di <i>hina</i> «di modo che» e tale è il caso in questo passo [...] Predire non significa provocare”</p>
<p>S. Grasso, <i>Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico</i>, Roma 2008. s. 672–673</p>	<p>„Non si deve intendere l’espressione [«il figlio della perdizione»] in forma predestinazionista, ma in riferimento a colui che è associato alla perdizione [...] Non si tratta della lettura deterministica nel senso di un destino prefissato da Dio, ma di una prospettiva teologica che mette in rilievo il primato dell’iniziativa divina nel processo di salvezza”</p>
<p>C. Mariano, <i>Tetelestai. Il significato della morte di Gesù alla luce del compimento della Scrittura in Gv 19,16b-37</i>, Quaderni della Rivista di scienze religiose 14, Monopoli 2010. s. 160</p>	<p>„[I]n [...] 17,12 [...] la congiunzione <i>iva</i> introduce una subordinata di senso consecutivo o finale, in cui pare prevalere la sfumatura <i>ebatica</i>” (por. J.H. Thayer, <i>A Greek-English Lexicon of the New Testament</i>, § 2582.3: „<i>iva</i> is alleged to be used not only <i>τελικως</i>, i. e. of design and end, but also frequently <i>εξβατικως</i>, i. e. of the result, signifying with the issue, that; with the result, that; so that”)</p>
<p>J. Klinkowski, <i>Analiza dramatyczna Ewangelii św. Jana</i>, Wrocław 2012, s. 391</p>	<p>„Jesteśmy o krok od przeznaczenia Judasza do funkcji zdrajcy, ale myślenie Ewangelisty szło zupełnie odwrotnym torem. Judasz dokonał świadomego wyboru zdrady Jezusa”</p>
<p>C. Bennema, <i>Encountering Jesus. Character Studies in the Gospel of John. Second Edition</i>, Minneapolis 2014), s. 237 (por.: C. Bennema, <i>Judas [the Betrayer]: The Black Sheep of the Family</i>, w: <i>Character Studies in the Fourth Gospel. Narrative Approach to Seventy Figures in John</i>, red. S.A. Hunt, D.F. Tolmie, R. Zimmermann, Grand Rapids 2016, s. 366)</p>	<p>„Jesus’ reference to Judas in 17:12 as «son of destruction» implies that Judas is an agent of the devil, in that he belongs to the devil and acts like him. Whether Judas was (pre)destined for destruction was probably not an issue for John”</p>
<p>B. Standaert, <i>Il quarto Vangelo. Un approccio letterario storico-teologico e interreligioso</i>, Bologna 2021, s. 188</p>	<p>„... si rispetta la libertà di chi si rifiuta di dare la propria adesione, ma anche questo rifiuto viene assunto in una prospettiva più ampia, in base a una predizione scritturistica”</p>

Skoro gramatyka pozwala na zinterpretowanie *hina* jako *consecutivum*, przytoczone w przedostatniej tabeli cztery tłumaczenia J 17,12 nie są sprzeczne z logiką narracyjną, a ludzki umysł buntuje się przed przyjęciem prawdy – rzekomo „teologicznej” – jakoby Pan Bóg wprost wyznaczył Judasza do realizacji zadania polegającego na wydaniu Jezusa w ręce nieprzyjaciół, bronimy stanowiska, że zakończenie wersetu J 17,12 powinno być przełożone na język polski w sposób następujący:

... καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπόλετο εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἴνα ἡ γραφή πληρωθῇ,

... i ustrzegłem ich, a nikt z nich nie zginął z wyjątkiem syna zatracenia, i w ten sposób spełniło się Pismo¹⁹.

Wydawałoby się, że problem badawczy zarysowany w tytule niniejszego artykułu znalazł już swoje rozwiązanie. Podana jest konkretna propozycja tłumaczenia J 17,12, interpretująca ἴνα jako *consecutivum*. Autor artykułu odwołał się do reguł greckiej gramatyki, do zasady spójności prawd teologicznych oraz do ludzkiej intuicji, zdolnej zaakceptować tylko te twierdzenia, które nie są wewnętrznym sprzeczne.

Ale czy zniuansowanie brzmienia tego wersetu wystarczająco uspokaja czytelnika, zaniepokojonego o to, czy zdrada Judasza nie była jednak wyrazem woli Bożej, skoro – wprawdzie „w konsekwencji” (czyli skutkowo, a nie celowo), ale jednak – „wypełniło się Pismo”? A zatem: jeśli Pan Bóg to przewidział i (zapewne precyzyjnie?) zapowiedział, to czy nie wpłynęło to jednak jakoś na wolę Judasza?

Wydaje się, że ostatnie pytania rodzą potrzebę wyjaśnienia (choćby w skrócie) jeszcze tego, w jaki sposób mentalność żydowska podchodzi[ła] do kwestii realizacji Bożych zapowiedzi, danych przez proroków czy innych autorów natchnionych ST.

4. „... MUSIAŁO WYPEŁNIĆ SIĘ PISMO [...] O JUDASZU ...” (DZ 1,16)

Gdy w czasie modlitwy arcykapłańskiej, pod koniec ostatniej wieczerzy, Pan Jezus powołuje się na Pismo (J 17,12), czytelnicy Ewangelii mają prawo przypomniać sobie słowa Mistrza, wypowiedziane nieco wcześniej, również odnoszące się do osoby Judasza: „Nie mówię o was wszystkich. Ja wiem, których wybrałem; lecz *trzeba*, aby się wypełniło Pismo: Kto ze Mną spożywa chleb, ten podniósł na Mnie swoją piętę” (J 13,18; Biblia Tysiąclecia V). Pada tu cytat z Ps 41,10, posługujący się hebrajskim idiomem oznaczającym „uknuć przeciw komuś podstęp”²⁰. To nielojalne działanie, mające na dodatek miejsce w kontekście pewnej bliskości osób i gościnności („ὁ τρώγων μου τὸν ἄρτον – „karmiący się Moim chlebem”) jawi się jako jeszcze bardziej ironiczne i bolesne. Jezus przywołuje ten motyw na początku ostatniej wieczerzy, gdy serce Judasza zostało już nakłonione przez diabła, aby dokonać zdrady²¹.

¹⁹ Pragniemy nadmienić, że – również dzięki osobistemu zaangażowaniu – taka jest też wstępna propozycja tłumaczenia J 17,12b w ramach VI wydania Biblii Tysiąclecia, nad którą trwają prace polskich egzegetów (z mandatu KEP).

²⁰ Tak przetłumaczono w Biblii Paulistów.

²¹ J 13,2: „τοῦ διαβόλου ἦδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν ἴνα παραδοῖ αὐτὸν Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτου” = „oszczerca już (gdzie wrzucił) w serce, aby wydał go, Judasz (syn) Szymona Iskarioty”, zob.: R. Popowski, M. Wojciechowski, *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interline-*

Dalsze słowa sugerują, że Judasz był wręcz opętany (por. J 13,27, a także Łk 22,3)²². Są więc i tacy egzegeci, którzy najchętniej zdjęliby z Judasza odpowiedzialność za zdradę Jezusa²³. Ale przynajmniej J 13,2 nie prowadzi do tej interpretacji²⁴.

Skoro działania Judasza były dyktowane przez złego ducha, to również zwrot „syn zatracenia” z J 17,12 bywa łączony z osobą szatana²⁵. Trzymając się jednak ściśle tekstu J 17,12, gdzie Jezus mówi o swych uczniach, większość egzegetów w synu zatracenia postrzega przede wszystkim Judasza²⁶.

arne z kodami gramatycznymi, Warszawa 1994, s. 463–464. Komentarz do J 17,12 w Biblii Jerozolimskiej, powołujący się na dane z krytyki tekstualnej, podaje szersze spektrum interpretacyjne: „Warianty: *gdy diabeł naklonił (jego?) serce, aby Judasz Iskariota go wydał; włożywszy się w serce; Szatan wszedłszy w serce Judasza, aby Go wydał*. Tekst trudny do jednoznacznego przekładu z uwagi na różnoraką pisownię imienia zdrajcy i na pozycję tego członu w zdaniu”.

²² Stwierdzenie „wszedł w niego szatan” ma na celu co najmniej „explaining a course of treachery, so abhorrent to the evangelists, by whom the direct agency of Satan was firmly believed in [...] The evangelist can no otherwise explain to himself the devilish treachery that followed” (J.H. Bernard, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to St. John*, Edinburgh 1928, s. 474).

²³ Por. np. F.J. Moloney, *El Evangelio de Juan*, Estella 2005, s. 479: „Casi todos los autores identifican a Judas con el hijo de la perdicion [...] Es más probable que este hijo de la perdicion sea Satán”.

²⁴ Takie tłumaczenie jest uzasadnione pod warunkiem, że przyjmie się lekcję imienia Judasza w J 13,2 w genetiwie (jak to czynią – ostatecznie drugorzędne – rękopisy: D, Θ, Ω, a, e, sin, pesh, sah). Tę wersję należy zatem odrzucić (por. C.K. Barrett, *Das Evangelium nach Johannes*, Göttingen 1990, s. 431; S. Mędała, *Ewangelia według świętego Jana. Rozdziały 13–21*, Częstochowa 2010, s. 41–42, 55). Ponadto imiesłów βεβληκότος stoi jednak w stronie czynnej (rzuciwszy/gdy rzucił); co innego, gdyby znajdował się on w stronie zwrotnej (*medii-passivi*: βεβλημένος – rzuciwszy się/rzucony) lub gdyby użyte było wyrażenie zawierające zaimek zwrotny, obecne choćby w J 21,7: ἔβαλεν εαυτὸν εἰς (rzucił się w). Co więcej, interesującą interpretację proponuje W. Linke, *Semicki idiom w J 13,2*, w: „Żyjemy dla Pana”. *Księga Pamiątkowa dedykowana S. Profesorowi Ewie Józefie Jezierskiej OSU w 70. rocznicę urodzin*, red. M. Rosik, Wrocław 2005, s. 323–332, a za egzegetą komentuje E. Drzewiecka, *Śmierć Judasza w Biblii i tradycji chrześcijańskiej*, Warszawa 2012, s. 7, przyp. 5: „Z punktu widzenia składni w tekście chodzi jednak o serce diabła, jako że to do niego odnosi się czynność opisana *participium* czasownika βάλλω (βεβληκότος). Jak zauważa W. Linke, założenie, że występuje tu oparty na biblijnej hebrajszczyźnie idiom βάλλω εἰς τὴν καρδίαν (znaczy tyle, co wziąć sobie do serca, przejmować się), umożliwia przekład zgodny z ustaleniami krytyki tekstu, ale jednocześnie w pełni rozumiały: *Podczas posiłku, gdy już diabeł wziął sobie do serca, aby Judasz Szymona Iskarioty wydał Go...* Werset ten potwierdza fakt marginalizowania w przekazie Janowym roli Judasza”.

²⁵ Interpretując J 17,12 w kontekście rozdziału 13, a także przywołując 2 Tes 2,3–4, gdzie po raz drugi (i ostatni!) w NT występuje wyrażenie ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, czyni w ten sposób, m. in. Y. Simoens, *Secondo Giovanni. Una traduzione e un'interpretazione*, Bologna 2002, s. 658. Twierdzi, że „synem zatracenia” jest także (zwłaszcza?) diabeł jako autor grzechu, władca tego świata (J 12,31; 14,30), Zły, który wciąż działa wśród ludzi (J 17,15). I choć określenie „syn zatracenia” niewątpliwie związane jest z Judaszem, to jednak szatan, który – jako byt duchowy – może być dostrzegalny tylko przez skutki swego działania, ukazujące się w winie i osobistym grzechu człowieka, również brany jest tu pod uwagę. Por.: J. Daniélou, *Le fils de perdition (Joh., 17,12)*, w: *Mélanges d'histoire des religions offerts à Henri-Charles Puech*, Paris 1974, s. 187–189 oraz K. Paffenroth, *Judas. Images of the Lost Disciple*, Louisville 2001, s. 35: „Judas was a devil all along, outside of Jesus' realm (though completely under his control)”.

²⁶ Por. A. Kubiś, *Judas or Jesus' Other Disciples? The Old Testament or Jesus' Word? A Mysterious Reference to the „Scripture” in John 17:12*, „The Biblical Annals” 9/1(2019), s. 153: „Un-

Przypominając definicję *hina consecutivum* („wyrażają one wynik – rezultat czynności wyrażonej w zdaniu nadrzędnym”²⁷), można by jeszcze na marginesie zapytać: a może stwierdzenie „i w konsekwencji spełniło się Pismo” (J 17,12) wcale nie odnosi się do Judasza, lecz ma związek ze słowami: „Dopóki z nimi byłem, zachowywałem ich w Twoim imieniu, które Mi dałeś, i ustrzegłem ich, a nikt z nich nie zginął [...]”, zwrot zaś „z wyjątkiem syna zatracenia” stoi już niejako poza tą deklaracją? Warto pamiętać, że również ta interpretacja – z gramatycznego punktu widzenia – jest możliwa²⁸. Jezus wówczas przyznałby, że Jego zbawcza misja uratowała uczniów (φυλάσσω – ustrzec) od przepadnięcia/zatracenia (ἀπόλλυμι/ἀπόλεια) – dzięki czemu wypełnia się Pismo – po czym ze smutkiem stwierdziłby, że jednak jest pewien wyjątek, że to jedno Mu się nie udało: powstrzymał jednego z przyjaciół przed wyborem tak dramatycznej drogi²⁹. Wówczas można by mówić o mniej lub bardziej precyzyjnej realizacji takich tekstów ze ST, jak³⁰:

Wj 23,20; Lb 6,24; Ps 12(11),8; 16(15),1; 17(16),8; 25(24),20; 34(33),21; 86(85),2; 97(96),10; 116(114),6; 121(120),1-8; 140(139),5; 141(140),9; 145(144),20; 146(145),9; Prz 2,8; Jr 31(38),10-11; Ez 34,16.

Rodzi się pytanie: na ile rygorystycznie należy podchodzić do idei realizacji Starego Testamentu w Nowym? Czy dopuszczalne jest przywoływanie (jak powyżej) tekstów zawierających czasownik φυλάσσω i mówiących o Bożej opiece strzegącej człowieka przed innymi złymi ludźmi/niebezpieczeństwem/itp.? Lub – wracając do koncepcji łączenia ze sobą zwrotów „z wyjątkiem syna zatracenia” oraz „i w konsekwencji wypełniło się Pismo”: czy możliwe jest połączenie prawdy o zrealizowaniu przez Judasza Bożej zapowiedzi z jednoczesną niezgodą na ideę predestynacji jego osoby do dokonania zdrady?

Z pomocą przychodzi scena biblijna opowiedziana w Dz 1,15-26, także związana z losem Iskarioty. Po zmartwychwstaniu Jezusa, w Wieczerniku, w oczekiwaniu na zesłanie Ducha Świętego, Piotr bierze odpowiedzialność za przeprowadzenie procesu uzupełnienia grona apostołów. Brakuje dwunastego, gdyż Judasz sprzeniewierzył się swemu powołaniu, a przecież wraz z innymi uczniami miał udział w posługiwaniu (Dz 1,17). Zanim „los padł na Macieja” (Dz 1,26), padają kluczowe dla naszych poszukiwań słowa św. Piotra: „Bracia, musiało wypełnić się słowo Pisma, które Duch Święty zapowiedział przez usta Dawida o Judaszu” (Dz 1,16; Biblia Tysiąclecia V). Wyraźnie łączą one *konieczność* (ἔδει) spełnienia się Pisma z Bożą *zapowiedzią* (προεῖπεν)³¹; zapowiedzią, a więc nie podyktowaniem/zadecydowaniem/przeznacze-

doubtedly, the context of Jn 17:12 articulates more the association of Judas with the disciples than with the devil”.

²⁷ A. Piwowar, *Składnia języka greckiego Nowego Testamentu*, s. 541 (§ 532).

²⁸ Por. A. Kubiś, *Judas or Jesus' Other Disciples?*, s. 133–134, 155–170.

²⁹ Por. W.E. Sproston, „The Scripture” in *John 17:12*, w: *Scripture: Meaning and Method. Essays Presented to Anthony Tyrrell Hanson for His Seventieth Birthday*, red. B.P. Thompson, Hull 1987, s. 26–28.

³⁰ W poszukiwaniach tych wersów wzięto pod uwagę grecki przekład ST – Septuagintę (LXX) – i tylko te miejsca, w których występuje czasownik φυλάσσω.

³¹ R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, s. 525 (§ 4171): „προεῖπω – mówić przed, ogłaszać wcześniej, przepowiadać, zapowiadać”.

nim³². Ale dalej Piotr wskazuje te „Dawidowe” teksty, które spełniły się na osobie i czynie Iskarioty: „Napisano bowiem w Księdze Psalmów: Niech opustoszeje dom jego i niech nikt w nim nie mieszka! A urząd jego niech inny obejmie!” (Dz 1,20; Biblia Tysiąclecia V). Okazuje się, że są to dwa wersety (a dokładniej półtora), zaczerpnięte z dość oddalonych od siebie dwóch psalmów: Ps 69(68),26 i Ps 109(108),8b. Co więcej, Piotr (czy autor natchniony, św. Łukasz, redagujący później II tom swego dzieła) pozwala sobie na zmianę liczby mnogiej „*ich* mieszkanie” oraz „*ich* namioty”, obecnej w tekstach źródłowych, na pojedynczą: „dom *jego*” i „w *nim*”³³, tak ażeby dopasować te złowróżbne myśli, skierowane pierwotnie do dręczycieli lamentującego psalmisty, do Judasza, który też przyczynił się do cierpień Sprawiedliwego. Piotr więc skrzętnie przekształcił tekst biblijny na użytek chwili, aby przystawał do Iskarioty. Trudno więc mówić tu o Bożym przeznaczeniu Judasza do tego zadania. Co więcej, nawet traktowanie tego jako „zapowiedzi” wymaga sporej gimnastyki intelektualnej. Bo przecież brakuje tu elementarnej precyzji, a chcąc powiązać starotestamentowe prorocstwo z Judaszem, trzeba je najpierw (musimy to przyznać: trochę nieuczciwie) przekształcić, tak aby zgodna była choćby gramatyczna liczba pojedyncza.

ZAKOŃCZENIE

Nie dlatego (= nie po to) Judasz zdradził, aby spełnić jakieś Boże polecenie, wyrażone w Biblii kilka wieków wcześniej, lecz – wydawszy Jezusa – zrealizował on pewien motyw obecny na kartach ST: motyw zdrajcy, prześladowcy, nieojojalnego przyjaciela, złodzieja, człowieka, który się pogubił³⁴. Judasz NIE stał się „synem zatracenia”, ABY spełniło się Pismo, lecz swoim świadomym i dobrowolnym działaniem, inspirowanym przez diabła, zachował się jak ktoś, kto dołącza do grona wielu niegodziwych ludzi, obecnych w biblijnej historii Izraela, i w ten sposób „niejako przy okazji/jednocześnie” wypełnił Pismo, bo wpisał się w dzieje tejże historii zbawienia. O tym, że osoba i czyni Iskarioty są dość luźno powiązane ze starotestamentowymi zapowiedziami, świadczy na dodatek fakt, iż niektóre słowa, przywoływane później w kontekście Judasza, musiały być zmienione i „dopasowane” do jego osoby.

Taką interpretację podpowiada tekst Dz 1,16.20. Taką też rolę spójnika ἵνα (skutkowe, a nie celowe) postrzegamy w J 17,12. Dopuszcza tę myśl gramatyka grecka i nie klóci się z tym ludzki rozum, kształtowany dodatkowo przez treść Bożego Objawienia. Wynikająca stąd interpretacja nie doprowadzi do niebezpiecznych wniosków, jakoby zdrada Judasza była wynikiem Bożej predestynacji/powołania/decyzji. Niewątpliwie

³² Potrafimy wiele rzeczy przewidzieć i zapowiedzieć, niekoniecznie wpływając na czyjąkolwiek wolną wolę. Por. X. Léon-Dufour, *Lettura dell'Evangelo secondo Giovanni*, Milano 2007, s. 984: „La Scrittura non rappresenta una predestinazione a cui l'individuo o gli avvenimenti debbono piegarsi: predire non significa provocare. Certo la Scrittura manifesta il progetto di Dio, ma ciò che «deve» (*dei* [...]) compiersi è sempre un avvenimento di salvezza, mai un atto contrario alla Legge divina”.

³³ „W nim”, czyli „w domu”. Tu nawet opuszczone zostały zaimki „*ich*”, obecny w Tekście Masoreckim, oraz rzeczownik „namioty”, obecny zarówno w TM, jak i w LXX.

³⁴ Por. Ps 41(40),10; 69(68),26; 109(108),8b; Iz 34,5 (τὸν λαὸν τῆς ἀπωλείας); 57,4 (τέκνα ἀπωλείας); Syr 16,9 (ἔθνος ἀπωλείας); 46,6 (ἔθνος [...] ἀπόλεσεν); Za 11,12-13 (por. Rdz 37,28); 2 Tes 2,3 (ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας); itd.

było to przez Pana przewidziane; co więcej, w trosce o los apostoła Jezus kilkakrotnie przestrzegał subtelnie Iskariotę przed popełnieniem życiowego błędu. Ostatecznie jednak świadomie i dobrowolnie uczeń ten zrobił niefortunny krok naprzód. A co dalej, to już wie tylko Wszechmogący i Miłosierny Pan Bóg...

**JUDASZ NIE ZDRADZIŁ (W TYM CELU), „ABY SIĘ SPEŁNIŁO PISMO”.
HINA RACZEJ CONSECUTIVUM NIŻ FINALIS W J 17,12.**

STRESZCZENIE

Osoba i czyn Judasza intrygują wielu ludzi. Stawiane jest często pytanie o wolność i świadomość tego dramatycznego ucznia, gdy wydawał swego Mistrza w ręce oprawców. Jednym z trudniejszych do zrozumienia tekstów związanych z tym zagadnieniem jest zakończenie wersetu J 17,12. Jezus podczas modlitwy arcykapłańskiej w Wieczerniku, na chwilę przed męką i śmiercią, mówi do Ojca, że „ustrzegł swych uczniów i nikt z nich nie zginął – z wyjątkiem syna zatracenia – ἵνα (*hina*) wypełniło się Pismo”. Powszechnie traktowanie tego greckiego spójnika jako *finalis* (celowe) sugeruje, że Judasz zdradził, „ABY” zostały zrealizowane starotestamentowe proroctwa. Oznaczałoby to jakąś formę predestynacji tego ucznia do niegodziwego działania, co jednak kłóci się ze zmartwieniem Jezusa o los tego, który wydałby Syna Człowieczego (Mt 26,24). Reguły gramatyczne, logika narracyjna, zasada niesprzeczności prawd objawionych w Biblii oraz ludzka intuicja, a także żydowski sposób podejścia do interpretacji tekstów, zaprezentowany przez św. Piotra w Dz 1,15-26, przekonują, że spójnik ten – obecny w J 17,12 – należy rozumieć jako *consecutivum* (skutkowy). Wówczas tłumacząc ἵνα (*hina*) jako „I W TEN SPOSÓB/I W KONSEKWENCJI”, postrzega się działania Judasza jako realizację niektórych motywów biblijnych, rozsianych po całym Piśmie Świętym, do których nie był on jednak w żaden sposób przez kogokolwiek – a już zwłaszcza przez Pana Boga – zmuszony. Luźne powiązanie tych motywów, a także nawet konieczność ingerencji w tekst święty, czyli przekształcanie go w taki sposób, aby „pasował” do osoby Judasza (por. Ps 69[68],26; 109[108],8, cytowane w Dz 1,16.20), dodatkowo przekonują, że działania Iskarioty nie mają nic wspólnego z przeznaczeniem/predestynacją.

**JUDAS DID NOT BETRAY (FOR THIS PURPOSE),
‘SO THAT THE SCRIPTURES MIGHT BE FULFILLED’.
HINA IS MORE LIKELY CONSECUTIVUM THAN FINALIS IN JN 17:12.**

SUMMARY

The person and actions of Judas intrigue many people. The question of the freedom and awareness of this dramatic disciple when he handed his Master over to the executioners is often asked. One of the most difficult texts to understand in this regard is the ending of Jn 17:12. During the priestly prayer in the Upper Room, just before his Passion and death, Jesus tells

his Father that he has “kept his disciples and none of them has perished — except the son of perdition — ἵνα (*hina*) the Scriptures might be fulfilled”. The widespread interpretation of this Greek conjunction as *finalis* (purposeful) suggests that Judas betrayed IN ORDER TO fulfil the Old Testament prophecies. This would imply some form of predestination of this disciple to commit evil, which, however, conflicts with Jesus’ concern for the fate of the one who would deliver the Son of Man (Mt 26:24). Grammatical rules, narrative logic, the principle of non-contradiction of revealed truths in the Bible, human intuition, and the Jewish approach to interpreting texts, as presented by St. Peter in Acts 1:15-26, suggest that the conjunction – present in John 17:12 – should be understood as *consecutivum*. When ἵνα (*hina*) translated as IN THIS WAY or CONSEQUENTLY, Judas’ actions are seen as the fulfilment of biblical motifs scattered throughout the Holy Scriptures, to which he was not in any way compelled by anyone, least of all by God. The loose connection of these motifs, as well as the necessity of interfering with the sacred text, i.e. transforming it in such a way that it ‘fits’ the person of Judas (cf. Ps 69[68],26; 109[108],8, quoted in Acts 1:16.20), further convinces us that the actions of the Iskariot have nothing to do with predestination.

**JUDAS HAT NICHT (ZU DIESEM ZWECK) VERRATEN,
„DAMIT DIE SCHRIFT ERFÜLLT WÜRDE“.
HINA MEHR CONSECUTIVUM ALS FINALIS IN JOHANNESEVANGELIUM 17,12**

ZUSAMMENFASSUNG

Die Person und die Taten des Judas faszinieren viele Menschen. Oft werden Fragen nach der Freiheit und dem Gewissen dieses dramatischen Jüngers gestellt, als er seinen Meister in die Hände seiner Henker auslieferte. Einer der am schwierigsten zu verstehenden Texte in diesem Zusammenhang ist das Ende von Johannes 17:12. Während des priesterlichen Gebets im Abendmahlssaal, kurz vor seinem Leiden und Tod, sagt Jesus zum Vater, dass „Er hat seine Jünger bewahrt, und keiner von ihnen kam um, außer dem Sohn des Verderbens – ἵνα (*hina*) die Schriften wurden erfüllt.“ Das allgemeine Verständnis dieser griechischen Konjunktion als *finalis* (absichtlich) legt nahe, dass Judas verriet, DAMIT sich alttestamentarische Prophezeiungen erfüllten. Dies würde eine Art Prädestination dieses Jüngers zu bösen Taten implizieren, widerspricht jedoch Jesu Sorge um das Schicksal desjenigen, der den Menschensohn verraten würde (Mt 26:24). Grammatikregeln, Erzähllogik, das Prinzip des Widerspruchs zwischen den in der Bibel offenbarten Wahrheiten, die menschliche Intuition und die jüdische Herangehensweise an die Textauslegung, wie sie der heilige Petrus in Apostelgeschichte 1:15-26 vorstellt, sprechen alle dafür, dass diese Konjunktion – wie sie in Johannes 17:12 vorkommt – als *consecutivum* verstanden werden sollte. Übersetzt man ἵνα (*hina*) mit UND AUF DIESE WEISE / UND ALS FOLGE, werden Judas’ Handlungen als Umsetzung bestimmter biblischer Motive wahrgenommen, die in der gesamten Heiligen Schrift verstreut sind und zu denen er in keiner Weise von irgendjemandem – insbesondere nicht von Gott – gezwungen wurde. Die lose Verbindung dieser Motive sowie sogar die Notwendigkeit, in den heiligen Text einzugreifen, d.h. ihn so umzugestalten, dass er zur Person des Judas „passt“ (vgl. Ps 69[68],26; 109[108],8, zitiert in Apg 1,16.20), überzeugen uns zusätzlich davon, dass die Taten des Iskariot nichts mit Schicksal / Vorherbestimmung / Prädestination zu tun haben.

BIBLIOGRAFIA**Przekłady Pisma Świętego (polskie)**

- Biblia Wujka: Księgi Starego i Nowego Testamentu z łacińskiego na język polski przełożone przez ks. dr. Jakuba Wujka, Warszawa 1950.
- Biblia Brytyjska: Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Nowy przekład z języków hebrajskiego i greckiego. Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne, Warszawa 1975.
- Biblia Świadców Jehowy: Pismo Święte w Przekładzie Nowego Świata. Przetłumaczono z *New World Translation of the Holy Scriptures*, wydane w roku 1984, z uwzględnieniem języków oryginalnych, Brooklyn NY 1997.
- Biblia Tysiąclecia: Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych; wyd. I Poznań 1965 – wyd. III popr. Poznań–Warszawa 1991 – wyd. V Poznań 2000.
- Nowe Przymierze: Pismo Święte Nowego Testamentu. Przekład z języka greckiego; Ewangeliczny Instytut Biblijny Liga Biblijna 2009 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10].
- Biblia Gedeonitów: Nowy Testament, nowy przekład, tłumaczenie z języka greckiego, Warszawa 2004.
- Biblia Paulistów: Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem, Częstochowa 2009.
- Biblia Ekumeniczna: to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z Księgami Deuterokanonicznymi, Warszawa 2018.
- Biblia Poznańska: Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami, Poznań 1994.
- Biblia Warszawsko-Praska: W przekładzie w języków oryginalnych opracował bp K. Romaniuk, Stara Miłosna 2000/2001.
- Biblia Jerozolimka: Tekst Biblii – Biblia Tysiąclecia, wyd. V. Wstępy, przypisy, komentarze i marginalia – Le Bible de Jérusalem, Poznań 2006.
- Nowy Przekład Dynamiczny: Dobra Wiadomość o Ratunku w Chrystusie, Warszawa 2021.
- Biblia Gdańska: Uspółcześniona Biblia Gdańska; Stary i Nowy Testament. Pilnie i wiernie przetłumaczone w 1632 roku z języka greckiego i hebrajskiego na język polski, z współczesną gramatyką i uaktualnionym słownictwem, Olsztyn 2024 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10].
- Pismo Święte Przekład Dosłowny: Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Przymierza. Przekład dosłowny z języka hebrajskiego, aramejskiego i greckiego, z przypisami, Poznań 2025.

Przekłady Pisma Świętego (obcojęzyczne)

- Wulgata: Biblia Sacra Iuxta Vulgatam Versionem, Fifth Revised Edition, Stuttgart 2007 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10].
- Luther Bibel: 1545 (Letzte Hand) Die gantze Heilige Schrifft mit den Anmerkungen des Reformators [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10].
- King James Version: 1769 Blayney Edition of the 1611 King James Version of the English Bible [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10].
- The New American Standard Bible (NASB) (NAS [1977] and NAU [1995]) [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10].

- Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift, Stuttgart 1980 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10].
- Herder Bibel: Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Bundes; Freiburg im Breisgau 2005 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10].
- New Jerusalem Bible: New York-London 1985 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10].
- The New English Translation Bible, Biblical Studies Press L.L.C 1996–2006 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10].
- CEI: La Sacra Bibbia della Conferenza Episcopale Italiana; Roma 2008 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10].
- TOB: Traduction Œcuménique de la Bible, édition à notes essentielles, Société biblique française & Éditions du Cerf 2010 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10].

Opracowania

- Abbott E.A., *Johannine Grammar*, London 1906.
- Barrett C.K., *Das Evangelium nach Johannes*, Göttingen 1990.
- Bauer W., Danker F.W., Arndt W.F., Gingrich F.W., *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago–London 2000 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10: ἵνα = § 3715].
- Beasley-Murray G.E., *John*, Word Biblical Commentary vol 36, Waco 1987.
- Bennema C., *Encountering Jesus. Character Studies in the Gospel of John. Second Edition*, Minneapolis 2014.
- Bennema C., *Judas (the Betrayer): The Black Sheep of the Family*, w: *Character Studies in the Fourth Gospel. Narrative Approach to Seventy Figures in John*, red. S.A. Hunt, D.F. Tolmie, R. Zimmermann, Grand Rapids 2016, s. 360–372.
- Bernard J.H., *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to St. John*, Edinburgh 1928.
- Blass F., Debrunner A., *Grammatica del Greco del Nuovo Testamento*, Brescia 1997.
- Braun F.M., *Évangile selon saint Jean*, Paris 1935.
- Brown R.E., *The Gospel according to John (I-XII)*, New York 1966.
- Bultmann R., *The Gospel of John. A Commentary*, Philadelphia 1971.
- Butler P.T., *The Gospel of John*, vol. 2, Joplin 1965.
- Daniélou J., *Le fils de perdition (Joh., 17,12)*, w: *Mélanges d'histoire des religions offerts à Henri-Charles Puech*, Paris 1974, s. 187–189.
- Drzewiecka E., *Śmierć Judasza w Biblii i tradycji chrześcijańskiej*, Warszawa 2012.
- Elowsky J.C. (red.), *John 11-21*, Downers Grove 2007.
- Friberg B., Friberg T., Miller N.F., *Analytical Lexicon of the Greek New Testament*, Grand Rapids 2000 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10: ἵνα = § 14145].
- Gingrich F.W., *Shorter Lexicon of the Greek New Testament*, Chicago–London 1983 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10: ἵνα = § 3211].
- Godet F., *Commentary on the Gospel of St. John with a Critical Introduction*, vol. 3, Edinburgh 1880.
- Grasso S., *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*, Roma 2008.
- Grochowski Z., *The Feigned Ignorance of Judas. Rhetorical Question from the Category interrogatio/ἐρώτημα in Matt 26:25*, „Verbum Vitae” 40/4(2022), s. 1035–1054.
- Hengel M., *La questione giovannea*, Brescia 1998.
- Keener C.S., *The Gospel of John. A Commentary*, Peabody 2003.

- Klinkowski J., *Analiza dramatyczna Ewangelii św. Jana*, Wrocław 2012.
- Köstenberger A.J., *John*, Baker Exegetical Commentary on the New Testament 4, Grand Rapids 2004.
- Kubiś A., *Judas or Jesus' Other Disciples? The Old Testament or Jesus' Word? A Mysterious Reference to the „Scripture” in John 17:12*, „The Biblical Annals” 9/1(2019), s. 131–176.
- Lagrange M.J., *Évangile selon Saint Jean*, Paris 1927.
- Lampe P., *İva hina*, w: *Dizionario Esegético del Nuovo Testamento*, t. 1, red. H. Balz, G. Schneider, Brescia 2004, kol. 1738–1746.
- Léon-Dufour X., *Lettura dell'Evangelo secondo Giovanni*, Milano 2007.
- Linke W., *Semicki idiom w J 13,2*, w: „*Żyjemy dla Pana*”. *Księga Pamiątkowa dedykowana S. Profesor Ewie Józefie Jezierskiej OSU w 70. rocznicę urodzin*, red. M. Rosik, Wrocław 2005, s. 323–332.
- Małyga M., Pietkiewicz R., Rosik M., Rucki M., Szela-Badzińska M., Wojciechowska K., Tomczyk D., *Nowy Przekład Dynamiczny. Na ile nowy? Czy rzeczywiście przekład? W jakim sensie dynamiczny?*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 31/1(2023), s. 189–261.
- Mariano C., *Tetelestai. Il significato della morte di Gesù alla luce del compimento della Scrittura in Gv 19,16b-37*, Quaderni della Rivista di scienze religiose 14, Monopoli 2010.
- Martin F., Wright IV W.M., *Ewangelia według św. Jana. Katolicki komentarz do Pisma Świętego*, Poznań 2020.
- Mateos J., Barreto J., *Il Vangelo di Giovanni. Analisi linguistica e commento esegetico*, Assisi 2000.
- Mędała S., *Ewangelia według świętego Jana. Rozdziały 13-21*, Częstochowa 2010.
- Michaels J.R., *The Gospel of John*, Grand Rapids–Cambridge 2010.
- Moloney F.J., *El Evangelio de Juan*, Estella 2005.
- Morgenthaler R., *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes*, Zürich 1982.
- Morris L., *The Gospel according to John. Revised Edition*, Grand Rapids 1995.
- Newman B.M., Jr., *A Concise Greek-English Dictionary of the New Testament*, Stuttgart 1993 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10: ἵνα = § 3065].
- Nunn H.P.V., *A Short Syntax of New Testament Greek*, Cambridge 1912.
- Paffenroth K., *Judas. Images of the Lost Disciple*, Louisville 2001.
- Piwoń A., *Składnia języka greckiego Nowego Testamentu*, Materiały pomocnicze do wykładów z biblistyki 13, Lublin 2017.
- Popowski R., Wojciechowski M., *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, Warszawa 1994.
- Popowski R., *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich hasel, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa 1995.
- Quast K., *Reading the Gospel of John. An Introduction*, New York 1991.
- Ridderbos H.N., *The Gospel of John. A Theological Commentary*, Grand Rapids 1997.
- Romaniuk K., Jankowski A., Stachowiak L., *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. 1, Poznań–Kraków 1999, s. 553 (komentarz do J 17,12).
- Simoens Y., *Secondo Giovanni. Una traduzione e un'interpretazione*, Bologna 2002.
- Sproston W.E., „*The Scripture*” in John 17:12, w: *Scripture: Meaning and Method. Essays Presented to Anthony Tyrrell Hanson for His Seventieth Birthday*, red. B.P. Thompson, Hull 1987, s. 24–36.
- Standaert B., *Il quarto Vangelo. Un approccio letterario storico-teologico e interreligioso*, Bologna 2021.

Stauffer E., ἴνα, w: *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, vol. IV, Brescia 1968, kol. 1011–1042.

Thayer J.H., *A Greek-English Lexicon of the New Testament Being Grimm's Wilke's Clavis Novi Testamenti*, Cambridge 1885; Grand Rapids 1999 [moduł w elektronicznym programie BibleWorks10: ἴνα = § 2582].

Turner N., *A Grammar of New Testament Greek. Syntax*, t. 3, London–New York 2005.

Wahlde U.C. von, *Judas, the Son of Perdition, and the Fulfillment of Scripture in John 17:12*, w: *The New Testament and Early Christian Literature in Greco-Roman Context. Studies in Honor of David E. Aune*, red. J. Fotopoulos, Leiden Brill 2006, s. 167–181.